

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Verschijnt om de veertien dagen

**25ste jaargang nummer 9
9 mei 1970**

Hoofdredacteur: Casper Vogel

Redactieraad:

**H. Mozes, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, H. J. Roethof**

**Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen
Paulus Buyslaan 23 Amersfoort
Telefoon 03490-16474**

**Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht**

Advertentietarieven op aanvraag

**Abonnementsprijzen per jaar:
voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname
en de Antillen f 11,-
overige landen f 13,50
losse nummers f 0,50**

In dit nummer o.a.:

Planologen van de genocide zijn er nog steeds 3

**Prof. mr. W. H. Nagel: Je bent niet vrij als je alléén
vrij bent 4-5**

**R. de la Rie: 5 mei het begin, wij gaan door met de
strijd 6**

vrijheid, ook voor de 5 mei herdenking

4 mei 1970. Als om acht uur 's avonds het gekoer van de duiven twee minuten lang de stilte op de Amsterdamse Dam overstemt, moet ik denken aan wat er sinds kort op een bordje aan de lantaarnpalen daar te lezen valt:

'U bevindt zich bij het nationaal monument, herinnering aan het leed en het hardnekkig verzet in 1940-1945. Toen heeft ons volk ondervonden wat rechteloosheid betekent. Dit monument wil de waarde van de herwonnen vrijheid levend houden. Aan deze plaats zijn gevoelens verbonden die respect afdwingen, daarom verzoeken wij u in uw gedrag te getuigen van eerbied. Ga daarom niet zitten of liggen op of tegen onderdelen van het monument. Zorg er voor dat het nationaal monument voor een ieder toegankelijk blijft. Burgemeester en wethouders van Amsterdam.'

Kun je niet lezen, jijdaar, dan eerst een waarschuwing en als je niet kunt luisteren een proces-verbaal. Ik schrik van de gedachte dat vijfentwintig jaar nadat de strijd om vrijheid met succes was beslecht, een morele plicht tot wet is gemaakt en daarmee werd ontzield.

4 mei 1970. Als de lichten op straat aangaan terwijl het nog niet donker is, kijk ik vanuit m'n raam naar beneden. Auto's stoppen, bestuurders stappen uit en nemen hun hoed in de hand. Voetgangers staan stil en een fietser z'n rem piept. Dan denk ik wel eens aan wat er allemaal gebeurd is, en wat ik daarvan allemaal *niet* kan bedenken. Of de gedachten dwalen zomaar.

Maar ieder jaar wel word ik uit evenwicht gebracht als een fietser voorovergebogen doortrapt of iemand in gedachten doorloopt, en een vrome stilstaander zegt: schoft! Vol afschuw herinner ik me de herdenkingsfari-zeeërs die eens op dit uur een auto dwongen te stoppen, de chauffeur eruit sleepten en de wagen beschadigden.

24 januari 1970. Minister-president Piet de Jong zegt dat de bevrijdingsfeesten dit jaar in het teken zullen staan van de leuze 'Vrijheid, ook voor de ander'.

Het doel daarvan, zegt hij, is de generaties die de oorlog niet bewust hebben meege-maakt ervan te doordringen dat tolerantie een onvervreemdbaar goed van de democratie is. Ik vind het laatste prachtig, maar waarom zegt hij dan niet: 'Verdraagzaamheid, ook van onszelf'?

20 februari 1970. Op het kongres 'De ideologie van het westen' uit een hoogleraar zijn bedenkingen tegen de door de regering gekozen leuze. Hij bedoelt dat we de ander wel wat beters kunnen gunnen dan wat in het westen van het begrip vrijheid in werkelijkheid is gemaakt. Uit de zaal klinkt goedkeurend gelach en applaus.

5 maart 1970. Mr. H. A. M. T. Kolfshoten die voorzitter is van het Nationaal Comité 25 Jaar Bevrijding zegt dat het niet te ontkennen valt dat niet alle Nederlanders de 5e mei op dezelfde wijze beleven. In elk geval betekent de bevrijding voor de jongere generatie een historisch gebeuren, waarbij zij zich niet betrokken voelen, zegt hij. Ik denk dat mr. Kolfshoten de zaak om-draait. De jongeren voelen zich bij de bevrijding van 1945 niet betrokken, *juist omdat* zij het als een historisch gebeuren zien.

5 mei 1970. 25 jaar geleden werd Nederland van de Duitse onderdrukking bevrijd; 157 jaar geleden van de Franse overheersing en 322 jaar geleden van de Spaanse knechting. Met de snelheid van de kalender dreigt de eerste gebeurtenis hetzelfde lot beschoren te zijn als de andere twee: een droog historisch feit te worden.

De dezer dagen in talloze artikelen, redevoeringen en discussies besproken kloof tussen jongeren en ouderen kan maar op één manier overbrugd worden. Niet door de herdenking van zijn emotionele lading te ontdoen, maar door de emoties van de generatie der getuigen niet uitsluitend te fixeren op de periode 1940-45. De emoties van de jongeren rond onvrijheid nu, hier en elders, zijn niet minder authentiek en ter zake, dan de bittere herinnering van ouderen aan onvrijheid toen.

(cv)

KRITISCH ALLERLEI

Voorlopig

De regering heeft een tijd geleden een commissie ingesteld die moest onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om de bestaande tekorten in de schuilgelegenheden te dekken. De eerste voorlopige conclusies zijn dezer dagen bekend gemaakt: er zal een verordening moeten komen waarin de ondernemingen verplicht worden gesteld de bouw van eengezinswoningen zodanig uit te voeren dat bij een aanval met atoomwapens het gezin beschermd zal zijn tegen radio-actieve straling van fallout.

De definitieve conclusie zal, zo luidt de verwachting in doorgaans welingelichte kringen, over een jaar worden gepubliceerd en tevens het motto worden voor de volgende bevrijdingsdag: *'Vrijheid, ook voor de ander en een bomkelder, ook voor zichzelf'*.

Hulp

De Rotterdamse substituut-officier van justitie mr. P. A. H. Bos heeft tallozen verstomd doen staan door een zeldzaam staaltje bevoogding van volwassen buitenlanders. Als voorzitter van de afdeling Rotterdam van de Stichting Hulp aan Buitenlandse Werknemers heeft hij op een bijeenkomst met leden van het actiecomité Pro-Gastarbeiders gezegd dat in de centra voor gastarbeiders in de Maasstad 'geen lectuur ter inzage behoort te liggen, die gericht is tegen het bestaande regime in hun vaderland'. De arbeiders uit Griekenland, Spanje en Portugal mogen naar zijn mening alleen door die landen zelf vrijgegeven lectuur lezen en geen 'illegale blaadjes'. 'In deze centra (meest gezelligheidsclubs) behoort geen politiek hedreven te worden', aldus deze notabel van de stichting hulp aan buitenlandse dictaturen.

Kinderjaren

Op 1 mei werd de Amsterdamse kinderpollitie vijftig jaar. Voor die gelegenheid verklaarde de huidige chef, hoofdinspecteur Steeneveld, nog eens tegenover een verslaggever van de Volkskrant (11-4)

wat de taak van de kinderpollitie is: 'Toezicht houden op die plaatsen waar jongeren met de lichamelijke en zedelijke ondergang worden bedreigd'.

Het blijkt een zeer enge opvatting van 'toezicht houden', n.l. ingrijpen waar het over de schreef gaat; verklaart de heer Steeneveld niet in hetzelfde interview: 'Onze mensen hebben allemaal een uitgebreide rechercheopleiding. Dan kijkt men ook wel of iemand voor dit werk geschikt is. Het gaat om tact en een goede praktische aanpak'. Opleiding met psychologie en pedagogiek? 'Nee, in de eerste plaats zijn onze mensen recherche-ambtenaar, belast met de opsporing van misdrijven'.

Even eerder verklaart de heer Steeneveld, sprekend over 'de forse dosis werk' waarop de kinderpollitie deze zomer wederom rekt, vanwege jongeren die in het 'magisch centrum' Amsterdam neerstrijken: 'Ik vind dat je van de overheid niet kunt verlangen die mensen goedkope accommodatie te bieden'.

Op zulke momenten doet het goed in gedachten even terug te denken aan de kinderjaren van de politie, waarvan de heer Steeneveld het ook van horen zeggen moet hebben: 'Aanvankelijk was de dienst louter belast met een 'sociale taak'. Van minderjarigen die een strafbaar feit hadden gepleegd moest ze afblijven. Die zaken werden nog door de gewone recherche afgedaan. De eerste taakomschrijving van de Amsterdamse kinderpollitie was: een oogje houden op rokende, bedelende en spijbelende kinderen en controle op pleegkinderen'.

'Daarnaast zorgde', aldus nog steeds de heer Steeneveld, 'de kinderpollitie voor verwaarloosde kinderen, althans om ze ergens onder dak te brengen. Zo omvangrijk was die taak, dat over personeelsgebrek werd geklaagd. Een klacht die steeds opnieuw opduikt en ook nu actueel is'.

Bij zulke verjaardagen zeg je dan: *'Proficiat jongen, maar de jaren zijn je wel aan te zien...'*

Miss

Rob van Kuik, wellicht beter bekend of minder onbekend onder de naam Rob Elson, gaat het weer proberen: een verkiezing van 'Miss Bejaarde 1970'. Hopende het fiasco dat hij met eerdere soortgelijke ondernemingen opliep te vermijden heeft hij een zaal gehuurd van de centen die hij verdient met de verkoop van liefdesdranken (à f 17,50 per flesje) en sexblaadjes in zijn naar bevrediging lopende winkel The Hot Corner ('De hete hoek').

Deze met het lot van zijn bejaarde medemens dus wel zeer begane jonge vriend van 22 jaren heeft zijn selectie echter dit jaar wat scherper gesteld, getuige zijn bekentenissen in de Volkskrant van 11-4):

'De aspirant missen moeten aan een aantal voorwaarden voldoen. Ze moeten minstens 65 jaar zijn, minstens 1 meter 50 lang zijn en over 'een gave huid' beschikken.' Elson geeft als toelichting: 'Ik kijk niet op een paar centimeter-tjes, iemand van 1 meter 48 mag ook best meedoen, maar ik wil alleen voorkomen dat ik van die gedachten van een meter lang krijg. En wat die gave huid betreft: tegen een pukkel hier en daar maak ik geen bezwaar, maar je moet niet van die roze-hond gezichten hebben. Ik wil gewoon voorkomen dat die oude mensen zich belachelijk staan te maken. Daarvoor houd ik teveel van de oudjes.'

Missers

Het wordt steeds duidelijker welke missers er in het onderwijsbeleid zijn gemaakt met betrekking tot de Mammoetwet. Van verschillende kanten is er gejuicht toen bekend werd dat in het lesrooster zou worden opgenomen het vak maatschappijleer. Dat is al weer enkele jaren geleden, maar nog steeds is er geen speciale leraren-opleiding, geen bevoegdheidsregeling, en geen uitgewerkte methodiek.

Toch zijn er mensen die het vak geven, het moet nu eenmaal. Blijken een enquête zijn dat in overgrote meerderheid leraren die dat naast hun eigen vak geven. Sommigen gebruiken deze uren om hun 'eigen stof', die ze niet binnen de vastgestelde tijd afgewerkt krijgen, toch nog te kunnen geven. Maar stel dat het meevalt en dat er echt maatschappijleer gegeven wordt. Wat blijkt dan? Er wordt vooral aandacht geschonken aan bestuurlijk-staatsrechtelijke en sociaal-economische onderwerpen.

Aan levende zaken, aan actuele en controversiële onderwerpen komt men niet of nauwelijks, in elk geval onvoldoende toe.

Er is nu een Nederlandse Vereniging van Leraren in de Maatschappijleer opgericht. Die zal d'r wat aan gaan doen. Maar ze zal nog bergen werk te verzetten hebben voor de achterdocht, het wantrouwen en de onverschilligheid van het Nederlandse volk, laatstelijk nog resulterend in een kiezersvolk dat voor bijna een derde deel thuis blijft (!) weggenomen is en plaatsgemaakt heeft voor een levendige belangstelling voor de samenleving in al haar vormen, en geledingen. Maar dat schijnt de bedoeling niet te zijn, lijkt het wel. Het is wederom het omgekeerde liedje: de ontwikkelingen lopen op de beleidsbeslissingen vooruit. In een tempo dat om bot-singen vraagt.

passie in ravensbrück

Een paar passen uit de rij
en dan halt op een tegel.
Als een filmbeeld knippert
kaalkop in gevangenis-kleren.

Zijn eenzaamheid is angstaanjagend
zijn poriën zijn zichtbaar.
Alles is zo groot aan hem,
alles is ondeelbaar.

Dan is het uit. De rest was,
de rest was slechts zoveel,
Hij vergat te gillen
Voor hij te neder zeeg.

JANOS PILINSKI

(Vertaald door Antal Sivrski
Uit: *Werk uit Hongarije, uitgave Manteau*)

'planologen van de genocide zijn er nog steeds'

'Vandaag woonwagenbewoners, morgen joden, overmorgen de langharigen of de kortharigen of de roodharigen of de kroesharigen.' Deze woorden zijn van mevrouw mr. Lau Mazirel (62), die in 1937 naar het Duitse Sieburg ging om te kijken waar mensen die ze kende, gebleven waren. Ze waren vermist. Het laatste waren ze een gebouw met prikkeldraad binnengegaan. Een afgedankte school of kazerne, zo leek het. Het was een 'Entlausungsanstalt'. Winkeliers in de buurt vertelden, dat ze groepjes arm geklede mensen met kinderen door de SS'ers naar binnen hadden zien brengen. Gek, dat niemand er ooit uitkwam. Gek, dat die winkeliers nooit iets mochten leveren voor de mensen in dat gebouw.

Auschwitz kwam en alles werd duidelijk. In Amsterdam leeft Lau Mazirel, die er twintig jaar advocate was, teruggetrokken met boeken en gedachten over toen. En nu – want 'de planologen van de genocide' zijn er nog steeds.

Het is nu drieëndertig jaar later. Maar Hitlers planologen zetten hun werk voort. Mr. Mazirel noemt vertegenwoordigers van het Derde Rijk naar het internationale demografische congres van 1937 in Parijs. Die namen worden nog steeds in Duitsland gehoord. Zoals Robert Ritter, eens hoofd van de 'Rassenlogische Forschungsstelle'. Als voorstander van sterilisatie had hij lijsten van mensen bij Himmler ingeleverd.

Het ging, zoals dat fraai werd genoemd, om kwalitatieve bevolkingsproblemen. Is het niet huiveringwekkend, dat een van de officiële Duitse congresgangers van toen, de genocide-planoloog Friedrich Zahn, Nederland complimenteerde met de volledigheid van zijn bevolkingsregister? Is het niet huiveringwekkend, dat nog maar kort geleden Hermann Arnold, gevangenisarts van Landau, schreef: 'Het taboe, dat Hitlers aanhangers over de eugenetiek hebben gelegd, zal zijn kracht verliezen'?

In 1937 liet Robert Ritter door Nederlandse studenten een 'sociologische' enquête houden onder woonwagenbewoners hier te lande. Hij wilde ze geregistreerd zien. Maar de Nederlandse aanhangers van zijn afstammingsmythe knapten af – aldus mr. Mazirel – toen hun een afschuwelijke brochure 'Gehören sie zu uns? (Horen zij bij ons?)' werd getoond. Die loog er niet om: Het ging erom, dat de door Hitler ongewensten werden opgeruimd. Ze hebben die registratie in Nederland toen niet doorgezet. Maar volgens mr. Mazirel is er, ook in ons land, iets blijven hangen van Hitlers rassensmystiek: 'De registratie en het onderzoek naar de afstamming is in de jaren 1957-'59 in opdracht van minister Klompé verricht door een particuliere instelling, R.K. Woonwagenwerken in 's-Hertogenbosch, die daarbij toevallig dezelfde richtlijnen volgde als Hitlers 'Forschungsstelle für Rassenhygiene', die in 1937 een dergelijk onderzoek entameerde tegen dezelfde groep Nederlandse mensen in het toen nog onbezette Nederland'.

Zij lucht haar hart: 'Het komt voor, dat er rondom kampen voor woonwagenbewoners een betonnen muur van 1,80 m à 2 m hoog staat en dat er aan de ingang een politiepost is. In principe blijft de slagboom altijd open, maar maatschappelijk is er wel degelijk een afschei-

ding. Het woord 'kamp' is vervangen door 'centrum', omdat de uitdrukking 'concentreren in regionale kampen' gedachten opwekte aan 'concentratiekampen'. Waarom mogen de kinderen uit het oude Woonwagenvolk niet meer gewoon met de andere kinderen schoolgaan? Waarom moeten zij hun leerplicht uitzitten op een b.l.o.-school, waar het leerplan niet verder reikt dan de lessen van de vierde klas?'

In het Nederlands Juristenblad (23 maart 1968) schreef zij: 'Een gemeentelijke numerus clausus voor een bevolkingsgroep waarbij de afstamming een rol speelt, is een novum in onze rechtsstaat. Een speciale wet die de levenswijze en de verblijfplaats van een volksgroep regelt, is dat op zichzelf al. We hebben geen 'Wet op de Ambonezen', geen 'Wet op de Joden', die aanwijst waar deze Nederlanders wel en niet in Nederland mogen wonen en we willen zo'n wet niet hebben. Als de minister van Binnenlandse Zaken zo'n wet zou voorstellen, zou er onmiddellijk in pers en parlement een storm tegen opsteken. Maar we hebben wel een wet op het echte of oude Woonwagenvolk'.

In de Nieuwe Linie vroeg ze zich af: 'Laat de Nederlandse regering concentratiekampen bouwen? Legt de Nederlandse overheid lijsten aan van mensen die volgens de Duitse genocide-planning dood hadden moeten zijn en desondanks nog leven? Is zij bezig zulke mensen uit de Nederlandse samenleving te verwijderen door ze te plaatsen in ommuurde getto's met een politiepost aan de poort?' En in Vrij Nederland schreef ze: 'Het is de nazi's nooit om de joden alleen te doen geweest; het ging om ons allemaal, de ene groep na de andere, ze hadden het op het hele Nederlandse volk gemunt en ze zouden het hebben doorgezet, toen al, als het Hitler bij de oorlogvoering niet was tegengelopen'.

Ze wijst op wat een directeur van een Nederlandse oliemaatschappij vorig jaar zei toen hij over de industriële oververzadiging in het westen van ons land sprak: 'Er is natuurlijk nog een alternatief: industriële concentratie in het westen en geleidelijke emigratie van de bevolking naar het oosten, zuiden en noorden'. Voor mr. Mazirel bekende geluiden. Wingewest. Gaskamers. 'Humangenetik'.

Wie destijds in Duitsland 'Krämereien und Kupferputz' (porceleinen beeldjes en poetskoper) in huis had, werd opgeschreven. Nog in een rapport aan de Nederlandse Minister van Maatschappelijk Werk in 1959 wordt het in huis hebben van poetskoper en porceleinen beeldjes 'kenmerkend voor afstamming uit het Woonwagenvolk genoemd'.

Uit ons midden zijn honderdduizend joden gedeporteerd naar de vernietiging. Industrieën deden schenkingen voor uitbreiding van het vernietigingskamp Auschwitz.

Nu willen industrieën meer ruimte, de mensen zitten in de weg. We zijn hier nu al met dertien miljoen.

De laarzen van destijds mogen verdwenen zijn, de breinen achter de vernietigingsmachine niet. Zal er ooit weer een beroep op hen worden gedaan?...

(Uit een interview van Geert van der Sandt in Het Vrije Volk van 6 april 1970)

Omdat ik op deze plaats regelmatig de belangrijke aanwinsten en belevenissen van ons gezin pleeg te vermelden, horen we de laatste tijd herhaaldelijk: 'Jullie hebben een T.V., hè? Hoe bevalt het? Ja, we hebben 't gelezen in Mens en Wereld!' Dat is een beetje vreemde gewaarwording maar na onze nieuwe jassen, de pas geschilderde kamer, de schildpad en de jonge poes, waar mensen, die ons nauwelijks kennen, in de loop der tijd al naar geïnformeerd hebben, kijken we er niet meer van op.

De T.V. bevalt ons best. We zien een heleboel dingen niet, die we eigenlijk wel hadden moeten zien en als we moe zijn, vinden we 't soms een weldaad om Willem Duys, De Wrekers of de een of andere Western op ons af te laten komen, gewoon als ontspanning.

Natuurlijk hebben we, zoals ons dat betaamde, gekeken naar 'Schrijvers en Politiek', een uitzending, die georganiseerd was door de Mij. der Ned. Letterkunde, ter gelegenheid van de herdenking dit jaar van de honderdvijftigste geboortedag van Multatuli, die in dit programma 'de eerste geëngageerde schrijver' genoemd werd.

Om het borstbeeld van de schrijver, dat op het podium stond, gesierd door een lauwerkrans, uit het geboortehuis van Multatuli in de Korsepoortsteeg in Amsterdam vandaan te krijgen, had zich achter de schermen op zichzelf al een soort Western afgespeeld.

Bijna alles, wat met Multatuli-manifestaties te maken heeft, wordt namelijk door de een of andere boosaardige speling van het lot doorkruist door de meest wonderbaarlijke en onverwachte coïncidenties. Nog gekker dan de geschiedenis van dat beeld, was het relaas, dat de presentator Hans Keller ons deed aan het begin van de uitzending, over de as van Multatuli.

De urnen met de as van Multatuli en zijn tweede vrouw Mimi bevinden zich sinds 1947 op Westerveld. Voor die tijd stonden ze, in sierurnen, in het Multatuli-museum, dat gevestigd was in een van de bovenzalen van de Amsterdamse Universiteits Bibliotheek. Hans Keller deed de kijkers nu, staande voor het Multatuli-monument in Westerveld, met sombere stem, het volgende verhaal:

Jaren geleden moest er in de Amsterdamse U.B. iets verbouwd worden en om er zeker van te zijn, dat bepaalde curiosa niet beschadigd zouden worden, nam de toenmalige conservator een aantal kwetsbare dingen zolang mee naar huis, waaronder de beide sier-urnen met de asbussen erin van Multatuli en Mimi. Hij zette ze op zijn bureau en dacht, dat ze daar veilig stonden. Maar, helaas, toen hij eens een paar dagen van huis geweest was, vond hij bij zijn thuiskomst de urn van Multatuli weliswaar nog op zijn bureau, maar gevuld met water en een bos bloemen.

De werkster had tijdens zijn afwezigheid eens in die vaas gekeken, had daar wat as-rommel in zien zitten en had, wat een nijvere werkster past, de rommel in de vuilnisbak gekieperd en ter verwelkoming van haar heer en meester een mooie bos bloemen in de vaas gezet.

De conservator, in alle staten, wist niet wat te beginnen. Er moest weer as in die vaas komen en samen met een aantal vrienden, rookte hij, ongetwijfeld vele, vele sigaren, totdat er weer voldoende as in de urn verzameld was. Deze sigarenas zit dus nu in de urn, die op Westerveld in het monument is ingemetseld.

Een trieste historie. 'Is dat waar?' vroeg ik aan mijn man, die als vice-voorzitter van het Multatuli-genootschap, deze toedracht zeker moest kennen, maar er nog nooit met één woord over gerept had. Hij begon te grinniken en schudde zijn hoofd. 'Nonsens,' zei hij, 'volslagen onzin. Je kunt nooit zo de as in een urn zien zitten. Die urnen zijn altijd dichtgesoldeerd en ik heb de as-bus meermalen gezien. 't Laatste toen we hem overdroegen aan Westerveld.' Hoe dit verhaal vermoedelijk in de wereld is gekomen, is alweer een geschiedenis op zichzelf, die ik de volgende keer zal vertellen.

door ons egoïsme bleven we onvrij

je bent niet vrij als je alléén vrij bent

Wij herdenken deze dagen dat 25 jaar geleden de Duitse bezetting van ons land werd opgeheven. Men heeft ons voor deze herdenking een thema aangereikt: *vrijheid – ook voor anderen*. Dat lijkt een redelijk thema, en zoveel te sympathieker omdat er iets van generositeit in zit. Wij hebben nu al vijftientig jaar geleden onze vrijheid herkreten – ik zal maar niet zeggen: terugverdiend, of bevochten, want dan komen wij in moeilijkheden – en het zou een kwestie van dankbaarheid kunnen zijn te denken aan andere volken. De moeilijkheid is meteen, dat de één zal denken aan de Portugese koloniën, de ander aan Tsjechoslowakije, een derde over de joden die in de Sovjet-Unie wonen en een vierde aan de Palestijnen die hebben gewoond in wat nu Israël is. Men zal dan zien dat de mensen die aan de ene kant staan wordt verweten dat zij spreken over Griekenland en over het feit dat een groot deel van de wereld wordt gemanipuleerd door de Amerikaanse CIA, maar de onvrijheid in bv. Praag of Tibet vergeten, en dat de mensen die aan de andere kant staan wordt verweten dat zij het alleen hebben over de onvrijheid in de kommunistische landen. Daarbij merk ik op dat een situatie als die van Zuid-Oost-Azië het beide kanten toch wel moeilijk zou moeten maken. Het feit dat het vrijheidsprobleem daar, nadat de Franse bezetters weggejaagd zijn, nog zo buitengewoon moeilijk ligt, zou een waarschuwing moeten zijn voor iedereen die over vrijheid en onvrijheid denkt. In een land waar zou worden toegegeven dat de zaak van de vrijheid zowel rechts als links een problematische zaak is, zou men die zaak samen onder ogen kunnen zien. Maar van dit evenwicht is geen sprake. Het standpunt dat zich doorzet in ons nationale beleid en dat ook spreekt over het genoemde thema voor de herdenking in mei 1970 is: dat de onvrijheid om ons heen is – niet bij ons: wij zijn sinds 1945 immers helemaal vrij... Ik geloof dat het tijd wordt dat wij die vrijheid

toch eens gaan analyseren. Wij zullen ons moeten afvragen hoe onvrij wij werkelijk waren onder het juk van de Duitsers en hoe vrij wij dan nu geworden zijn.

Wij zijn eigenlijk gewend, er van uit te gaan dat wij vrijwel volstrekt onvrij waren. Is dit niet een veel te gemakkelijke premisse? Het is inderdaad zo, dat wij niet vrij waren om te kopen wat wij wilden kopen, te eten wat wij wilden eten, te werken waar wij wilden werken en te wonen waar wij wilden wonen. Dat is allemaal buitengewoon vriendelijk uitgedrukt voor de gevolgen van de onnoemelijke roofoverval en de slavenjacht die de Duitsers jegens ons pleegden. Het is eigenlijk ontoelaatbaar eufemistisch uitgedrukt, voor de ontzetting in ons volk door het stelen, kwaadwillig vernielen en met voorbedachte raad doden dat het Duitse volk zich in Europa permitteerde. Maar het feit blijft, dat er een geweldige hoeveelheid vrijheid overbleef. Men kon in zeer veel gevallen kiezen tussen *ja* en *nee*. Je kon tegenover deze vijandelijke, landverraderlijke of kollaborerende overheid in bijzonder veel gevallen medewerking weigeren, zonder dat het je leven zou hoeven kosten. Misschien niet eens je geld en goed. Ik geloof dat de eerlijke konklusie moet zijn, dat het Nederlandse volk niet op een algemene heroïese wijze gebruik gemaakt heeft van zijn mogelijkheid om *nee* te zeggen.

Het uiterste van wat ik meemaakte in de oorlog was het geval van een dominee die bezoek kreeg van ambtenaren van de stad waar hij woonde, die hem vroegen om zijn koper en zijn tin in te leveren ten behoeve van de wapenindustrie van de vijand. Hij weigerde, zeggende dat dit een

immorele vordering was, die overigens ook niet was toegestaan door het Landoorlogreglement. De ambtenaren waren niet al te onvriendelijk en zeiden: als u dan maar wilt verklaren hebt, dan nemen we daar ook genoeg mee. Zo komt u niet in moeilijkheden en wij komen niet in het gewetensconflict u te moeten melden.

Zijn antwoord was: ik heb het wel en ik sta het niet vrijwillig af en ik geef niet op dat ik het niet heb. De vijand mag dit niet eisen. Deze dominee is gearresteerd en nooit teruggekomen. Wij zouden zo'n man nu met tranen in de ogen kunnen herdenken als één van de slachtoffers van de onvrijheid maar ik verzeker u dat de laatste kwalifikatie minder relevant is dan deze: hij was de overwinnaar. Hij had de kracht de vrijheid die hij had om *nee* te zeggen te gebruiken. En de burgemeester, die zijn ambtenaren rondzond om voor de vijand dit metaal te vorderen was de man, die de onvrijheid koos. Iemand die niet vrij is denken wij als iemand die omgeven is door kondities die hem beperken in zijn vrijheid. Wij zouden eigenlijk echter tot de ontdekking moeten komen dat er ook een onvrijheid is die wij zelf kiezen. Die wij dus onszelf aandoen.

Als men ons een beeld wil laten zien van de dagen waarin wij onze vrijheid terug kregen toont men ons foto's van verslagen ontwapende, weggevoerde Duitse troepen. Of van opgebrachte landverraders, allemaal met de handen in hun nek of omhoog, omringd door buitengewoon vrolijke, zij het magere mensen. Deze foto's zijn er bij duizenden. Als wij willen laten zien hoe de toestand van de onvrijheid was, dan hebben wij foto's van concentratiekampen, van reeksen arme voedselhalers op fietsen zonder banden, van verwoeste huizenblokken en voor brandhout omgezaagde parken.

'Collaboratie', door Robert Capa, Chartres (Frankrijk), 1944. (uit: 'Images of War').

Toch zijn het geen foto's die veel van de dimensie vrijheid/onvrijheid 1940-1945 kunnen laten zien. Wij zouden daarbij foto's moeten hebben van officieren die bereidwillig hun koffertje pakken voor het krijgsgevangenkamp, waarvoor zij opgeroepen zijn: bevel is bevel. Hun vrouw stopt er nog gauw even een bijbeltje in en een schaakspel. Een foto bijvoorbeeld van een burgemeester die de *Oriskommandant* een hand geeft. Een foto van die mevrouw in haar vestibule, die tegen twee bezoekers zegt dat zij tot haar leedwezen geen joden in huis kan nemen. Een portret van die solliciterende rechter naar een hoger ambt, die de landverrader-sekretaris-generaal bezoekt en hem zegt dat hij het eigenlijk niet oneens is met de uitspraken van Seyss Inquart. Want, dit kan ik u intussen wel even zeggen, dat *vroeg* Schriecke. Het was een van zijn standaardvragen. En u hebt er geen idee van hoeveel rechterlijke ambtenaren in bezettingstijd toch promotie gemaakt hebben. Foto's van politieagenten die onze joodse medeburgers wegvoeren, van tentoonstellingen van de schilders die zich gemeld hebben voor de Kulturkammer, wetend dat daartoe waren uitgesloten hun joodse en van socialisme verdachte collega's. Kortom, als wij een oprecht beeld willen hebben van die dimensie vrijheid - onvrijheid, dan schieten de gedenkboeken volledig tekort. *Het resultaat is, dat wij nu, na 25 jaren, een zeer onvolledig en daarom vals beeld hebben van de onvrijheid van de jaren 1940-1945.* Je was veel vrijer dan je nu doet voorkomen. Je zou, als je je vrijheid gebruikte, inderdaad geen promotie maken, minder verdienen, geen broodbonnen krijgen, zelfs gevangen genomen kunnen worden en in de dood gevoerd. Je zou met de joden die je in huis had genomen, bij ontdekking door de Duitsers, hun lot hebben moeten delen. Maar de vrijheid om die keus te doen was er. En u kunt zeggen dat het in sommige posities, vooral wanneer er door de meedogenloze vijand een zekere eskalatie in het

werk gesteld was, een onmenselijke keus werd. Ik wil daarop toch antwoorden, dat het Nederlandse volk na de misdadige verovering en de bijzonder smerige bezetting van Nederland door het Duitse volk bijna over de hele linie onvoldoende gebruik gemaakt heeft van zijn vrijheid.

Een weerspiegeling van de gedachten hier zo juist aangestipt over het onjuiste gebruik van onze vrijheid in de oorlog vindt men bij een analyse van het gebruik van de zogenaamde pas-verworven vrijheid na de zogenaamde bevrijding. De vrijheid na de bezettingstijd werd ook beperkt door kondities van de omstandigheden buiten ons, door iets binnen onszelf. Als een voorbeeld daarvan zie ik onze agressie, die zoals zoveel vormen van agressie veroorzaakt waren door beledigd zelfgevoel, door gefrustreerde angst en niet in de laatste plaats door zelfverwijt, dat men niet adequaat en beter heeft kunnen handelen en tenslotte door verachtelijk zelfmedelijden. Daarbij bleef het eigenbelang, dat ons tenslotte de oorlog doorgeholpen had, ongeschokt.

Wij hadden, toen wij de vrijheid teruggekregen hadden drie levensgrote problemen die wij in vrijheid hadden kunnen oplossen. Dat waren in de eerste plaats onze verhouding met Indonesië; ten tweede onze afschuwelijke woningnood en in de derde plaats ons achteropgeraakte en verder achterop rakende onderwijsprobleem, van het kleuter- tot en met het universitaire onderwijs.

Wij hebben in 25 jaar deze problemen niet kunnen oplossen, herstel, wij hebben ze niet willen oplossen. Wij waren vrij prioriteit te geven aan deze problemen en wij hebben prioriteit gegeven aan onze welvaart, en aan de inneming van een plaats in een van de twee kampen waarin internationaal de wereld verdeeld schijnt. Wij

hebben niet de vrijheid willen nemen een eigen, derde plaats in te nemen. Wij hebben in de bezettingstijd getoond, dat de mens onvrij is door zijn egoïsme. Er is niets veranderd. Het leek altijd, dat het zo is: wanneer iemand vrij is, kan hij zijn egoïsme uitvieren. Ik stel het omgekeerde. Hij is onvrij door zijn egoïsme. Martin Luther King zei: de mens is pas welvarend, als iedereen welvarend is. Ik voeg er aan toe: je bent niet vrij, als jij, door je inschikkelijk gekolaboreer, je slimheid en je egoïsme, alléén vrij bent.

Dit is het ogenblik waarop ik mijzelf op één punt duidelijker moet maken. Ik heb het nu voor de tweede keer over 'het Duitse volk' - op plaatsen waar de lezer misschien verwacht had dat ik 'de nazi's', 'Hitler-Duitsland', 'de fascist', of een uitdrukking van deze aard zou hebben gebruikt. Maar ik vind het misleidend, op dit uur niet te willen zien of te durven uitspreken het feit dat Hitlers veroveringsoorlogen met alle gevolgen daarvan geestdriftig ten uitvoer zijn gelegd door het Duitse volk, minus een even klein als dapper gedeelte dat deze medewerking saboteerde of zelfs weigerde. Het lidmaatschap van SS of NSDAP kan worden opgevat als uitgesproken instemming met de volkenmoord, maar de beroepsmilitair, die zich, vaak om kaste-redenen, die wij hier niet hoeven te bespreken, niet had aangesloten bij SS of NSDAP, is niet minder schuldig. Het Internationale Tribunaal in Neurenberg heeft bijvoorbeeld, terecht, uitgesproken dat met name de Duitse militaire staf in hoge mate verantwoordelijk is voor Hitlers misdaden in Europa. De officieren van deze staf waren het die de aanvallen beaamden en berekenden, en dat in de volle wetenschap van wat dit voor de bevolking betekende. Zij hadden *Mein Kampf* óók gelezen en zij kenden in hun eigen land het herseninslaan van politieke tegenstanders al sinds 1932. Men kan wel alleen over de SS en de SD willen spreken, maar die konden hun werk alleen doen in het door de militairen voor hen veroverde en onder de duim gehouden gebieden. Het is geen denkfout maar een kwestie van zedelijke corruptie, een oud-stafofficier van Hitler als generaal Bennecke in aanzien te herstellen, door hem aan het hoofd ook van onze soldaten in de NATO te plaatsen, en nog een paar mannen met vuile - bijzonder bebloede vuile, dat wel - handen gevangen te houden.

Wij zijn vrij om ons tegen deze onzedelijkheid te verzetten. Wij doen het niet, omdat wij met onzedelijke middelen een soort vrijheid willen verdedigen. Wij zijn dus helemaal niet vrij. Ik sprak hiervoor met wrok over het Duitse volk van 1940-1945. Daarbij sluit ik uit hen die spijt betuigd hebben, de Duitsers van de nieuwe generatie, die niet heeft kunnen meedoen, en, vooral de Gideonbende die geweigerd heeft voor Hitler te werken.

Op een herdenking op 4 mei 1969 in Amsterdam heb ik de gedachte verdedigd om die laatste Duitsers te bedanken en te eren. Wat zullen wij doen? Een Nederlands monument, op een paar vierkante meter grond die wij zelf kopen in Bonn, oprichten voor de onbekende Duitse dienstweigeraar en de onbekende Duitse verzetsman uit de Hitlertijd? Ja. Het denkbeeld heeft het forum van onze volksvertegenwoordiging bereikt, maar is niet verder besproken. Het zal de verkeerd gebleven Duitser wel niet aanstaan, en onze regering is niet vrij genoeg de gevoelens van die Duitsers niet te ontzien, omdat zij ons moeten helpen onze vrijheid te verdedigen...

Zo staat het met onze vrijheid. Om ons gesol met het begrip vrijheid in deze eksamendagen, 25 jaren na afloop van dat moeilijke examen van de bezetting aldus te waarderen: voor denkracht een onvoldoende, voor moed een onvoldoende, voor oprechtheid een onvoldoende.

Prof mr W. H. NAGEL

5 mei het begin wij gaan door met de strijd

Ik herinner mij nog goed hoe wij met zijn tweeën een oude fiets met houten banden voortzeulden, waarop wij zoveel mogelijk levensmiddelen hadden verzameld, die we bij de boeren hadden weten los te branden. Ja, dat kostte heel wat moeite en inspanning en bovendien kostte het heel wat aan moeders mooiste lakens en slopen, en sieraden. Wat wij niet over hadden voor een paar kilo aardappelen... Ja, en dan moest je nog zien de landwachters te ontlopen, die smerige NSB'ers die je de hele zaak afhandig maakten, als ze de kans kregen. Nee maar, wij hebben heel wat meegemaakt...

En wat hebben we niet in angst gezeten, toen die Duitser op de grote weg naar onze papieren vroeg en constateerde, dat oom Arie eigenlijk de leeftijd had om in Duitsland te werken. Nou, het heeft heel wat moeite gekost die man ervan te overtuigen, dat oom een vrijstelling had. Pas na een hele tijd raakte hij onder de indruk van al die stempels die oom had verzameld, want stempels, daar waren ze gek op, die moffen. Nou, wij hebben heel wat uitgestaan...

En dan die luchtraids op de Duitse steden. Nou, het was maar net goed, dat die schoften hun trekken thuis kregen. Alleen werd er af en toe zo'n Engelsman of zo'n Amerikaan neergeschoten, arme jongen, en dan was het maar afwachten of hij op jouw huis zou neerkomen, je wist tenslotte nooit. Nou, gelukkig hebben wij het er wat dat betreft goed afgebracht...

Ja, en de radio moesten we inleveren, en dat hebben we natuurlijk gedaan, want stel je voor, risico wilden we natuurlijk niet lopen. En het koper en het tin, ook dat mooie vaasje van oma zijn we kwijtgeraakt. Het waren dieven hoor, die moffen. Zelfs vaders fiets hebben ze een keer meegenomen, zo maar uit de stalling; denk je zo'n ding veilig op te bergen...

Het was natuurlijk wel erg, dat van die joden, maar je stond machteloos, hè. Nee, we hebben nooit dat soort mensen in huis gehaald, want dat kon je tenslotte je eigen hachje kosten. Ja, er zijn wel mensen die dat wél gedaan hebben, verzet slui en zo. Maar dat waren voor het merendeel toch avonturiers, mensen zonder verantwoordelijkheidsgevoel, die geen ogenblik aan hun vrouw en kinderen dachten...

Het is geen uitputtend overzicht, al het voorgaande, maar u kent ze, dit soort verhalen. Verhalen die niet bepaald van een groot heldendom getuigen, maar die toch de herinnering aan de oorlog uitmaken van menige Nederlander, geen held, eerder een lafaard (maar het is zo gemakkelijk oordelen vijftig jaar later), een mens gewend aan orde en regelmaat in ons vooroorlogse landje, die, plotseling gesteld tegenover een misdadig regime, zich aan de nieuwe orde en de nieuwe regels wilde aanpassen, braaf de bevelen van de vijand opvolgde uit pure doodordinaire angst, en wie desnietemin kleine en soms zelfs grote angsten niet bespaard zijn gebleven. En die mensen – we mogen nu wel aannemen, dat de meerderheid zo was – hebben na de oorlog een generatie

opgevoed, die voor het merendeel van die oorlog niets meer wil weten.

Verbaast het u?

Verbaast het u, dat ik weet niet hoeveel jongeren al lang tabak hebben van dit soort heldenverhalen, van de fiets met de houten banden, van de tochten de boer op, van de Ausweise, van de manieren waarop men – in de loop van de jaren steeds heldhafter – de dans wist te ontspringen? Dacht u dan soms, dat ze niet wisten hoe slap het merendeel van de Nederlanders zich gedragen heeft, dacht u dat ze waardering hadden voor het feit dat zovelen – ach nee, niet van harte – hebben meegewerkt aan de uitvoering van de Duitse maatregelen? Dacht u dat ze niet wisten hoe moeilijk het voor de joden was onder te duiken...?

Dacht u, dat ze bovendien niet wisten hoe Nederlanders in de voorste gelederen hebben gestaan om de Duitsers na de oorlog de herbewapening aan te praten, waar vooral de jongeren niets van moesten hebben, geleerd als ze hadden van de zoveelste nederlaag van het Duitse militarisme? Dacht u dat ze niet wisten, dat West-Duitsland al enkele jaren na de oorlog weer het populairste vakantieland voor Nederlandse toeristen was? En zouden zij echt niet zien hoeveel Nederlanders jaarlijks naar Spanje trekken, waar een flink brok fascisme werd vergeten op te ruimen, en zelfs naar Griekenland, waar een paar jaar geleden een fascistische restauratie plaatsvond? En meent u dat jonge mensen blind zijn voor het voortwoekeren van fascisme, zij het soms onder andere vlag, in de Portugese koloniën, in Zuidoost-Azië, in Midden- en Zuid-Amerika, in Rhodesië en Zuid-Afrika?

Ja, ik weet het al, nu krijg ik het verwijt eenzijdig te zijn, want ik verzuim Oosteuropese landen te noemen als Hongarije en Tsjecho-Slowakije, zuchtend onder een communistische knoet. Maar van die communisten hadden onze jongeren ook nooit iets beters verwacht, want daarover hebben ze na 1945 weinig moois gehoord, al zijn het het Russische volk en het Rode Leger geweest, die het leeuwendeel van de kastanjes uit het vuur hebben gehaald in de strijd tegen de Duitsers.

Kortom, verbaast het u als jonge mensen iets schijnheiligs vinden in ons Bevrijdingsfeest? Wij zijn bevrijd van iets waartegen we, zullen we zeggen, blijkbaar toch niet zulke overwegende bezwaren hadden (waarom anders die toeristenstroom naar Spanje, dat geringe verzet tegen de westerse politiek in de wereld?), al praten we nog steeds o zo hard over die rotmoffen. Dat steriele anti-Duits-zijn zou trouwens wel eens een andere factor zijn, waardoor jongeren ons gepraat over de oorlog beu zijn. Ik heb al die vijftig jaar gepleit voor het afhouden van contacten met Duitsers die fout konden zijn geweest (tot zij het tegendeel bewezen) om daardoor juist de goede krachten in dat land, hoe schaars ook, te steunen. Die goede krachten hebben het al spoedig tegen de overgrote meerderheid moeten afleggen, die – laten wij ons dat niet ontveinzen – door ons werd gesteund (men zie het herbewapeningsvraagstuk).

Maar nú zijn al die foute Duitsers tenminste boven de veertig jaar en de leiders onder hen zijn gepensioneerd of zullen het binnenkort worden. Het gaat niet aan, nu nog steeds een heel Duits volk aan te zien op wat zijn ouders, grootouders vaak, hebben misdaan. De Duitse politiek moet worden gezien op dezelfde wijze als de politiek van elk ander land, en wat dat aangaat vallen er de laatste tijd heel wat meer positieve trekjes te signaleren dan in de tijd van Adenauer, al zal het de ouderen onder ons duidelijk zijn, dat geen enkel volk leeft en handelt geheel los van zijn historie.

En toch..., al zijn er argumenten te over aan te voeren, waarom die Bevrijding van ons jonge mensen zo weinig aanspreekt, ik geloof toch, dat wij moeite moeten doen het idee levend te houden en op jongeren over te dragen. Waarom en hoe? Wel, in de eerste plaats omdat het fascistische beest waarvan wij bevrijd zijn, niet dood is. Zonder onmiddellijk aan de Duitse (en Oostenrijkse!) oorlogsmisdadigers te denken, die nog ongestraft rondlopen – zij zijn geen actueel gevaar meer – kunnen we de blik over de wereldbol laten glijden om tal van haarden van fascisme te ontdekken: wat is de Klu-Klux-Klan anders, wat is de stalinistische onderdrukking in Praag anders, wat zijn de Chinese haatcampagnes anders, wat zijn de Amerikaanse oorlogsmisdaden in Vietnam en wijde omgeving anders, wat is het militaire bewind in Indonesië (nog juist door een Nederlandse prins bejubeld om der wille van de gunstige commerciële mogelijkheden) anders? Wat is anders – om u het vuur nog wat nader aan de schenen te leggen – het gebruik van geweld om aan afwijkende meningen het zwijgen op te leggen, zeker als die meningen juist democratisering beogen?

Om kort te gaan, zou het fascisme misschien deel uitmaken van de menselijke natuur en zou het onder bepaalde omstandigheden – in een oorlog, in onzekerheid door aantasting van gezag, bij ongecontroleerde machtsuitoefening – niet in ieder van ons de kop kunnen opsteken? Ik geloof dat dat zo is en dat wij daarom de 'bevrijding' van het fascisme moeten blijven vieren. Als ik dat idee op jongeren probeer over te dragen, maak ik het dan ook los van anti-Duits sentiment (al ben ik daar, boven de veertig zijnde, ook niet geheel vrij van) en probeer duidelijk te maken, dat de vijfde mei 1945 meer was dan de bevrijding van een buitenlandse onderdrukker. Het moet de herinnering zijn aan een herstel van de betere krachten in de mens, de overwinning van de rede, van het sociaal bewustzijn, van het democratisch denken, over de brute krachten die alleen op overheersing door geweld en terreur gericht waren.

Akkoord, zult u zeggen, maar zo gezien is de bevrijding op 5 mei 1945 lang niet voltooid, is er eerder sprake van een begin, omdat toen in dit piepklein gedeelte van de wereld de ergste uitwassen van de grove tegenkrachten werden afgekap. Want hoeveel antisemitisme, rassenaan, onderdrukking, ondemocratisch handelen bestaat er niet nog steeds in ons eigen land, om

van de rest van de wereld (zie hiervoor) maar niet te spreken?

Juist omdat die vijfde mei maar een begin was, moeten wij doorgaan die 'bevrijdingsdag' te vieren, want zonder die bevrijding waren wij niet in staat geweest de verdere strijd te strijden. De strijd die nog voor ons ligt zal, om in deze tijd vol clichés er ook maar eens een te gebruiken, nog lang en moeilijk zijn, soms misschien zelfs uitzichtsloos schijnen (één avond t.v.-journaal lijkt al voldoende aanleiding het bijltje er maar bij neer te gooien), maar de mensen zullen door moeten gaan al wat naar fascisme riekt uit te roeien, in de wereld en in zichzelf, en dat is een boodschap (vergeef mij het woord) die wij aan jongere mensen hebben mee te geven en die hen ook aanspreekt.

Hoe? Ja, ook door die bevrijding te herdenken, maar dan niet eens in de vijf jaar, maar feder jaar. Laten wij ophouden met (met excuses aan de middenstand) die kruidenierspolitiek die al die jaren om de Bevrijdingsdag is vertoond en laten wij ook – laatste punt in mijn betoog – voluit de mensen herdenken die in de oorlog zijn omgekomen om de menselijke idealen tegen het fascistische beest te verdedigen. Laatste punt, maar niet onbelangrijkste, die herdenking. Al jarenlang neem ik op 4 mei aan geen enkele openbare herdenking meer deel, hoewel u uit het voorgaande duidelijk zal zijn hoezeer mij de bevrijding, en dus ook de offers daarvoor gebracht, aanspreken. Waarom niet? Omdat die herdenking door de overheid is verziekt tot een eng nationalistisch spelletje met de nagedachtenis van al die gevallen. Wij herdenken officieel op 4 mei niet meer de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog, nee, maar ook al degenen die daarna op enige wijze in dienst van het vaderland omkwamen. Dus ook degenen die op hoog bevel een koloniaal oorlogje voerden in Indonesië, godbetert zelfs de Koreavrijwilligers, en de arme jongens die op Nieuw-Guinea sneuvelen tot grotere glorie van Luns. Die hebben met de strijd waarin die 5de mei 1945 zo'n belangrijke mijlpaal was, geen fluit te maken. Ik heb er geen bezwaar tegen deze doden op een gepaste plaats en tijd te herdenken, maar wel, dat hun strijd wordt vereenzelvigd met die tegen het fascisme. Daarom doe ik aan officiële herdenkingen niet mee en herdenk op mijn manier de doden waar het wel om ging.

Als wij het idee Bevrijding levend willen houden, zullen wij van die versluierende onduidelijkheid op de vierde mei af moeten (welke regering neemt het initiatief, welke partij?) en ook jongeren moeten oproepen aan die herdenking deel te nemen. Het is mijn stellige overtuiging dat zij dat ook zullen doen, als hun duidelijk gemaakt wordt, dat de vijfde mei het begin was – en een essentieel begin – van een strijd om een menswaardiger wereld. Daarom moet ook die vijfde mei jaarlijks een nationale feestdag en dus een vrije dag voor iedereen zijn, opdat wij de moed niet opgeven, als we de rotzooi in de wereld bekijken. Het kán, dat hebben onze beste mensen toen getoond, en dat zullen wij, en vooral de jongeren onder ons, nú moeten bewijzen.

R. de la Rie

Herinnering aan H. M. van Randwijk

In Amsterdam is zaterdag 2 mei j.l. een blijvende herinnering aan Henk M. van Randwijk (gestorven in 1966) onthuld. Het zuid-oostelijke gedeelte van het Weteringcircuit is genoemd: het H. M. van Randwijk-plantsoen. Als afsluiting van een kinderspeelplaats staat er een eenvoudige stenen muur, waarop in metalen letters enkele regels uit een niet-gepubliceerd gedicht van Van Randwijk:

*'en volk dat voor tirannen zwicht
zal meer dan lijf en goed verliezen
dan dooft het licht'*

Een uit de talrijke vrienden en medewerkers gevormd werkomité vraagt allen die dit initiatief steunen een financiële bijdrage te leveren op postgiro 3839 met vermelding: 'Van Randwijk comité'. Correspondentie-adres: Marnixstraat 198, Amsterdam.

Ondergrondse VN herdrukt

'Nederland is bevrijd; de ondergrondse taak van 'Vrij Nederland' is volbracht. Bijna vijf jaren heeft onze organisatie haar werk gedaan. Haar leden hebben zichzelf gegeven, in tal van gevallen hun leven geofferd, voor de bevrijding van ons volk.'

Met deze woorden dook het illegale weekblad Vrij Nederland op 5 mei 1945 bovengronds op. Er kwam een eind aan de reeks offers die de verschijning van het blad mogelijk hadden gemaakt. VN kwam onder de moeilijkst denkbare omstandigheden tot stand. De geest die daarvoor nodig was, spreekt uit iedere pagina uit die jaren.

We kunnen niet anders dan blij zijn met de herdruk van een groot aantal van die illegale VN-nummers. Bij Het Wereldvenster in Baarn is een facsimile-uitgave verschenen (f 18,50) die sommigen weer terugvoert naar de donkere jaren, waarin een heimelijk doorgegeven pamflet voor tallozen een houvast betekende; en anderen, jongeren, de gelegenheid biedt iets te proeven van de strijd die het mogelijk maakte dat in onze jaren opnieuw een 'underground'-pers floreert. Het is een vaak aangrijpend document geworden, een waardige getuigenis in de tijd waarin de bevrijding al weer een kwart eeuw achter ons ligt. De keuze en verantwoording berust bij de huidige redactie van Vrij Nederland. Daarover is al elders opgemerkt dat de selectie niet geheel representatief is en enigszins tendeert naar de latere politieke stellingneming van VN. Of dat waar is, kan men waarschijnlijk in de nabije toekomst zelf controleren, omdat inmiddels het uitzicht is geopend op een volledige, geannoteerde herdruk van het ondergrondse Vrij Nederland.

(cv)

Zomerprogramma's Woodbrookers en 'Bergen' uit

Zowel de Arbeidersgemeenschap der Woodbrookers als de volkshogeschool in Bergen (N.-H.) hebben hun cursusprogramma van de komende zomermaanden bekendgemaakt. Beide programma's zien er zeer aantrekkelijk uit en bieden een grote verscheidenheid aan cursussen; te groot om hier op in te gaan. Vraag een folder aan bij:

– Adm. Woodbrookers, Bentveldweg 3, Bentveld, tel. 023-241301 en
– Volkshogeschool, Bergen (N.-H.), Eeuwigelaan 1, tel. 02208-4541.

De Humanistische Stichting 'Socrates' organiseert op zondag, 24 mei a.s. een algemene voorjaarskonferentie in de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort onder de titel:

'De vrijheid van meningsuiting bedreigd?'

Aan de hand van onderwerpen als: persconcentraties, grondrechten van ambtenaren, het weren van een radioverslaggever uit de rechtzaal, de zaak Volkskrant vs Hiltermann, discussies in de kazernes en derg. zullen de grenzen worden onderzocht, die in de huidige democratie blijken te bestaan voor de vrijheid van meningsuiting.

Inleiders: Mr. M. C. Burkens, lector aan de NEH in Rotterdam
Mr. dr. H. J. Roethof, lid van de Tweede Kamer

Co-referenten: Mr. M. Knap, rechter in Amsterdam.
Mr. drs. J. Rogier, journalist in Amsterdam.

De konferentie staat onder leiding van Prof. mr. J. A. Ankum.

Deelnemersprijs f 4,- p.p.; lunch f 4,75 p.p.

Aanmelding en inlichtingen bij het sekretariaat van de Stichting, Postbus 114 in Utrecht (Tel.: 030-24641 tst. 16).

De Humanistische Stichting voor Huisvesting van Bejaarden, gevestigd te Amsterdam, vraagt voor haar afdeling Financiële Zaken

een medewerk(st)er

Leeftijd: tot 30 jaar.

Het bezit van het praktijkdiploma boekhouden en/of ervaring met loonadministratie strekt tot aanbeveling.

Een goede, accurate kracht zal een prettige baan hebben met een goed salaris en prima secundaire arbeidsvoorwaarden.

Sollicitaties gaarne schriftelijk aan de directeur der Stichting, Wouwermanstraat 42, Amsterdam-Z.

ANNONCES

Echtpaar zonder kinderen zoekt woonruimte in het centrum van Utrecht. Brieven onder nr. 18 bur. M. en W.

Gevraagd paying guest (wetenschapsman) in landhuis in prachtige omgeving in Z.-Vl. (Brugge 18 km), centr. verw. en wetensch. bibl. aanwezig. f 800,- p.m. tout compris. Brieven onder nr. 17 bur. M. en W.

De dag ligt nog voor ons

Een aantal vooraanstaande humanisten in binnen- en buitenland verleenden hieraan hun medewerking door hun bijdragen. De buitenlandse artikelen zijn in het nederlands vertaald.

Gebonden f 14,90; ingenaaid f 11,90; 214 blz.

Bestellingen per giro 58 t.n.v. De Humanistische Pers, Utrecht.

Gezond natuurlijk leven is vegetarisch leven. Een gezaghebbend oordeel over de modernste stromingen op voedingsgebied vindt u in de 'Vegetarische Bode'. Een proefabonnement voor zes nummers ad f 5,- zal u hiervan overtuigen. Administratie: Admiraal de Ruijterweg 236 huis, Amsterdam 15, postgiro 9266.

Verschenen is:

Verdraagzaamheid

uitgave nr. 37 van het Nederlands Gespreks Centrum (N.G.C.) - 44 blz. f 2,50

Deze brochure is samengesteld door Dr. H. Bongers, Mr. K. Groen, Dr. S. L. Kwee, Prof. Dr. Ir. H. F. van Leeuwen, s.j., Mej. Dr. M. Nolte, Prof. Dr. Ir. J. C. J. Nuyens, Drs. J. G. van der Ploeg, Prof. Dr. H. de Vos en Mr. H. B. J. Waslander.

Achtereenvolgens worden behandeld de vraag wat verdraagzaamheid is, de gronden, de grenzen en de toepassingen van verdraagzaamheid en ten slotte de verdraagzaamheid tussen de volken. Ongetwijfeld een nuttige uitgave, nu de grenzen van het al of niet toelaatbare zo in discussie zijn.

Bestellingen per giro 58 t.n.v. De Humanistische Pers, Utrecht.

Erich Fromm

De thans 70-jarige auteur studeerde sociologie en psychologie in Duitsland en promoveerde in 1922 in Heidelberg. In 1933 emigreerde hij naar de U.S.A. waar hij aan verschillende universiteiten en instituten doceerde. Sinds 1951 is hij hoogleraar aan de Nationale Universiteit te Mexico.

Hij is lid van de American Humanist Association (A.H.A.) één van de aangesloten organisaties van de I.H.E.U., het overkoepelend lichaam van alle humanistische organisaties in de wereld. In een geheel nieuwe serie zijn thans 5 van zijn boeken in paperback verschenen.

De titels zijn:

De angst voor vrijheid - 224 blz. f 9,90
Fromm concentreert zich hier op één aspect van de karakterstructuur van de moderne mens, die beslissend zal zijn en centraal zal staan voor heel de culturele en sociale crisis van onze tijd, n.l. de betekenis van de vrijheid voor de moderne mens.

De zelfstandige mens - 206 blz. f 9,90
In menig opzicht is, zegt de schrijver in zijn voorwoord, dit boek een voortzetting van 'de angst voor vrijheid'. Voor een goed begrip is het lezen van beide boeken wel gewenst om een volledig beeld te verkrijgen van de door hem ontwikkelde karakterologie. Noodzakelijk is het evenwel niet.

De gezonde samenleving - 274 blz. f 12,90
Dit boek is een vervolg op 'de angst voor vrijheid'. Trachtte hij in dit boek aan te tonen, dat de totalitaire bewegingen tegemoet kwamen aan de diep ingewortelde behoefte van de mens, de in de moderne wereld verworven vrijheid te ontvluchten, in 'de gezonde samenleving' wil hij aantonen, dat het leven in de democratie van de twintigste eeuw in menig opzicht slechts een andere vorm van vlucht voor de vrijheid vertegenwoordigt.

Liefhebben, een kunst, een kunde - 176 blz. f 9,90
Deze studie wil de lezer ervan doordringen dat, hoezeer hij ook moge streven naar liefde, zijn pogingen gedoemd zullen zijn te mislukken, als hij zich niet met de grootst mogelijke energie wijdt aan de ontplooiing van zijn totale persoonlijkheid, en daardoor een 'creatief' mens te worden.

Psychoanalyse en religie - 156 blz. f 9,90
Valt in 'de zelfstandige mens' de volle nadruk op de ethiek, in dit boek concentreert de schrijver zich op het probleem van de religie. Aangezien ethiek en religie ten nauwste samenhangen is er sprake van enige overlapping.

Bestellingen per giro 58 t.n.v. 'De Humanistische Pers' Utrecht.